

Terminologei ir pedagogei Angelei Kaulakienei – 75

LINA RUTKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

ORCID id: orcid.org/0000-0001-6661-3115

Šių metų birželio 15-ąją dieną terminologė, pedagogė, humanitarinių mokslų daktarė Angelė Kaulakienė šventė gražią 75-erių metų sukaktį. Šios svarbios sukakties proga norisi prisiminti plačią jos veiklą, aptarti pagrindinius gyvenimo faktus ir darbus.

Būsimoji terminologė gimė Panevėžio rajone, Naujamiestyje, Juozo ir Janinos Mogenių šeimoje. Kai Angelei buvo pusė metų, tėvai persikėlė gyventi prie jūros – į Klaipėdą. Mergaitės vaikystė bėgo kaip ir daugumos pokario vaikų: stovint eilėse prie duonos, padedant tėvams dirbti namų ruošos darbus, žaidžiant vaikiškus žaidimus – žaidimų aikštelėmis virsdavo per Antrąjį pasaulinį karą sugriautų pastatų pamatai.

Jau vaikystėje būsimajai terminologei buvo įdomu viskas, kas susiję su kalba. Jai buvo keista, kad lietuvių kalba ne visur vienoda: klaipėdiškai

vaikai šaipėsi iš jos panevėžietiškos, tėvų perduotos tarmės. Būsimoji kalbininkė anksti nusprendė išmokti rusų kalbą: mokytoja tapo kaimynų bendraamžė mergaitė, o Angelė ją mokė lietuvių kalbos. Vaikystėje įgyti rusų kalbos pagrindai pravertė tobulinant šią kalbą mokykloje, o vėliau – rašant disertaciją ir dirbant terminologinį darbą.

Prancūzų kalbą būsimoji terminologė gerai išmoko Klaipėdos 9-ojoje vidurinėje mokykloje (joje A. Kaulakienė mokėsi 1954–1965 m.), kurioje dėstė puiki mokytoja Pranutė Grigaitė, baigusi Sorbonos universitetą. Domėjimasi kalba, kaip ir literatūra, stiprino mokyklos direktoriaus, nusipelniusio LTSR mokytojo Stepono Skeivio lietuvių kalbos ir literatūros pamokos. Šis pedagogas stengėsi kalbos ir literatūros faktus pateikti plačiame kontekste, plėsti mokinių akiratį.

Pedagogo pamokų įkvėptos keturios bendraklasės merginos, tarp kurių buvo ir būsimoji terminologė, atvyko į Vilnių studijuoti lietuvių kalbos ir literatūros. Taigi, 1965 m. Angelė Mogenytė įstojo į Vilniaus valstybinį pedagoginį institutą – nuo tada prasidėjo Vilniaus gyvenimo laikotarpis. Studijuoti Angelei patiko, mokslai sekėsi lengvai, tačiau apie tai, kad ji taps terminologe, prisimena, net pagalvoti negalėjo – žodį *terminologija* išgirdo tik atėjusi dirbti į Lietuvių kalbos ir literatūros institutą.

Šio Instituto Žodynų skyriuje A. Kaulakienė (už fiziko Juozo Kaulakio ištekęjo ketvirtajame kurse) pradėjo dirbti 1969 m. Institute tuo metu dirbo daug asmenybių, gimtosios kalbos puoselėtojų: Kazimieras Gaivenis, Jonas Kruopas, Kazys Ulvydas, Aleksandras Vanagas ir kt. Susitikimai su asmenybėmis, savo srities profesionalais dažnai keičia žmogaus veiklos ar net gyvenimo kryptį – tokį poveikį jaunajai kalbininkei padarė ne tik minėtasis Klaipėdos 9-osios vidurinės mokyklos lituanistas S. Skeivys, bet ir žymus žodynininkas bei pedagogas J. Kruopas – būtent jis atvedė A. Kaulakienę į terminologijos mokslą. J. Kruopas „pasiūlė Angelei Kaulakienei dirbti Žodynų skyriuje kuriamoje Terminologijos grupėje. Jaunoji kalbininkė mielai sutiko, gerai neįsivaizduodama, koks sudėtingas darbas jos laukia“ (Vladarskienė 2015: 6). Iš pradžių Terminologijos grupę sudarė tik du darbuotojai: A. Kaulakienė ir Jonas Klimavičius, vėliau prisijungė ir šios grupės vadovu tapo K. Gaivenis. Vienas svarbesnių darbų, pradėjus dirbti šioje grupėje, buvo rusų inžinieriaus ir terminologo Dmitrijaus Lotės knygos *Как работать над терминологией: основы и методы* (1968) (*Terminologinis darbas: pagrindai ir metodai*) vertimas (1973). Ši knyga A. Kaulakienei padėjo suprasti terminų reikalavimus, suvokti, kaip turi būti sudaromos terminų sistemos. Tik išvertus šią knygą ir susipažinus su

terminologinio darbo principais, jaunajai mokslininkei buvo pasiūlyta rašyti mokslinius straipsnius, o vėliau – ir rengti daktaro disertaciją.

Jau pirmosios publikacijos buvo skirtos lietuvių terminijos aktualijoms. Dirbdama Institute – talkindama žodynininkams ir rašydama publikacijas mokslo žurnalams (*Kalbos kultūrai*, *Mūsų kalbai* ir kt.), mokslo populiarinimo ir kitiems leidiniams (*Tarybiniam mokytojų*, *Vakarinėms naujienoms*, vėliau – *Lietuvos rytui*, *Inžinerijai* ir kt.) – terminologė atsiskleidė kaip atsakinga kalbos puoselėtoja, kuriai rūpi kalbos taisyklingumas ir grynumas – nemažai jos publikacijų skirta kalbos negerovėms aptarti. Terminologė aiškino terminų darybos, semantinio tikslumo, motyvacijos, sinonimijos, sistemiškumo klausimus. Sovietmečiu, kai į lietuvių kalbos terminiją plūste plūdo pagal rusų kalbos darybos modelius padarytų terminų, terminologinis ir norminamasis darbas buvo ypač svarbus. Mokslininkė siūlė lietuviškų skolinių atitikmenų, lietuvių kalbos darybos sistemą atitinkančių naujadarų, jai buvo svarbu, kad žodžio sandara, jo vartoseną neprieštarautų „nusistovėjusiems lietuvių kalbos žodžių darybos dėsniams“ (Kaulakienė 1984). A. Kaulakienė prisimena, kad Terminologijos grupės vadovas K. Gaivenis darbuotojus ragino greitai reaguoti į skolinius iš rusų kalbos, siūlyti lietuviškus terminus, kad skoliniai netaptų dažnai vartojami. Terminologė nevengė aptarti ir vaikų kalbos, juos matė kaip savo straipsnių adresatą (beje, dabar žiniasklaidoje tokios atsakomybės už vaikų kalbą labai pasigendame). Pavyzdžiui, 1983 m. *Lietuvos pionierių* aptarusi dviračių rūšis, atsižvelgdama į esminius sąvokos požymius ir patogumą vartotojams, pasiūlė terminą *paspirtukas*. Mokslininkė džiaugiasi, kad šis gimininis terminas įsitvirtino vartosenoje, atsirado ir rūšinių terminų.

Dirbdama Institute jaunoji terminologė įstojo į filologijos mokslų krypties doktorantūrą ir parašė daktaro disertaciją *Vertiniai dabartinėje lietuvių technikos terminijoje*, ją apgynė 1983 m. Vilniaus universitete (nostrifikuota 1993 m. humanitarinių mokslų daktaro). A. Kaulakienė temą rinkosi pagal aktualumą – tuo metu ypač daug terminų buvo kuriama pagal kitų kalbų modelius naudojant savakilmes morfemas.

Technikos mokslų terminijos tyrimus mokslininkė tęsė ir toliau. Pradėjus kurti lietuviškai kompiuterijos terminijai, A. Kaulakienė ištraukė į šios srities terminijos tyrimus. Jai ypač rūpėjo, kad lietuviška kompiuterijos terminija būtų sisteminama ir norminama, kad būtų priimtinas lietuviškų ir skolintų terminų santykis. Dirbant terminologinį darbą jai teko nemažai bendrauti su kitų mokslo sričių specialistais, iš jų sėmėsi naujausių mokslo žinių. Iš šio bendravimo radosi ir bendrų publikacijų, pavyz-

džiui, su fiziku Valerijonu Žalkausku ir dizaino specialiste Giedre Fledžinskiene tyrė kompiuterio spalvų terminus ir parengė fizikos, dailės, informatikos ir kalbos žinias apimančią straipsnį (plačiau žr. Fledžinskiene ir kt. 2000), į kompiuterijos terminiją A. Kaulakienė gilinasi ir apie ją rašė ir su fiziku Vytautu Valiukėnu (žr. Kaulakienė, Valiukėnas 1996). Bendri skirtingų sričių specialistų straipsniai, kuriuose argumentuotai aiškinamos naujos sąvokos ir jas žymintys terminai, yra labai svarbūs diegiant motyvuotus, tikslius ir taisyklingus terminus į vartoseną.

Būdama kompetentinga specialistė, A. Kaulakienė vertino mokyklų vadovėlių, mokslo ir populiarinimo žurnalų, dvikalbių ir keliakalbių žodynų terminus, dirbo Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminologijos pakomisėje, kalbotyros leidinių redakcinėse kolegijose, vadovavo ir talkino disertantams, buvo doktorantūros komitetų (gynimo tarybų) narė.

Terminografinė A. Kaulakienės veikla verta ypatingo dėmesio. Terminologė yra *Radioelektronikos terminų žodyno* (2000), *Aiškinamojo tekstilės terminų žodyno* (2001), *Automatikos terminų žodyno* (2004), *Radioelektronikos terminų elektroninio žodyno* (2005, 2011), *Didžiojo anglų–lietuvių kalbų politechnikos žodyno* [elektroninis išteklius] (2012) bendraautorė. Iš viso mokslininkė prisidėjo prie daugiau kaip 50 žodynų rengimo: ne tik juos rengė (buvo viena iš žodynų rengėjų), bet ir juos recenzavo, tvarkė jų terminus. Fizikos, radioelektronikos, metrologijos, automatikos, elektrotechnikos, kompiuterijos ir kitų mokslo bei technikos sričių terminiją sisteminta, norminta ir terminologės A. Kaulakienės dėka.

Lietuvių kalbos institute (iki 1991 m. – Lietuvių kalbos ir literatūros institutas) A. Kaulakienė išdirbo 38 metus (1969–2007). Dauguma Institute parašytų A. Kaulakienės straipsnių sugulė į straipsnių rinkinį *Terminologija. Terminografija. Terminija* (2014).

Į kalbininkės veiklos aprašymą reikėtų įterpti dar vieną kryptį – pedagoginę veiklą. Įsigilinimas į technikos terminiją, jos išmanymas tapo bene pagrindine priežastimi, lėmusia, kad A. Kaulakienė buvo kviečiama dirbti būtent į techniškus universitetus. Vilniaus valstybiniame pedagoginiame institute įgytos pedagoginio darbo žinios šiuose universitetuose jau galėjo būti pritaikytos praktiškai.

Nuo 1995 m. A. Kaulakienė specialybės kalbos kultūrą, kurios viena svarbiausių temų yra specialybės terminija, dėstė Kauno technologijos universitete, buvo šio Universiteto Lietuvių kalbos katedros vedėja (1996–2000). „Reikli, principinga, bet kartu ir empatiška, suprantanti ir paremianti vadovė, kolegiška, niekada neatsisakanti padėti ir skatinanti tobulėti. Talentinga dės-

tytoja, puikiai savo sritį išmananti specialistė“, – liudija šio universiteto dėstytoja, A. Kaulakienės kolegė Vilija Celiešienė (*Angelė Kaulakienė: bibliografinė rodyklė* 2015: 10). 2001 m. terminologė buvo pakviesta dirbti į Vilniaus Gedimino technikos universitetą, iki 2012 m. buvo Lietuvių kalbos katedros vedėja. „Vienas iš didžiausių Kaulakienės nuopelnų VGTU – jos iniciatyva magistrantams buvo pradėtos konsultacijos baigiamojo darbo rašymo klausimais ir baigiamųjų darbų kalbos taisyklingumo patikra; tai privertė ne tik studentus skirti daugiau dėmesio kalbos taisyklingumui, bet ir jų darbų vadovus labiau domėtis tinkamų terminų kūrimo galimybėmis“, – rašo dabartinė Lietuvių kalbos skyriaus vedėja Rasuolė Vladarskienė (2016: 20), toliau tęsianti A. Kaulakienės pradėtus darbus. Būdama Lietuvių kalbos katedros vedėja, kalbininkė ypač rūpinosi Katedros dėstytojų kvalifikacijos kėlimu, reikalavo profesionalumo, taip pat siekė, kad Universitete būtų sudarytos tokios sąlygos, kurios formuotų pozityvų dėstytojų ir studentų požiūrį į gimtąją kalbą. Universitetuose A. Kaulakienė atsiskleidė ir kaip puiki, studentų vertinama pedagogė. Docentė negailėjo savo laiko studentų konsultacijoms, kruopščiai tikrindavo magistrantų darbus, aiškino šių darbų kalbos trūkumus. Kalbininkė stengėsi ne tik išmokyti specialybės kalbos, bet ir formuoti platesnį požiūrį į lietuvių kalbą, ugdyti jaunų žmonių pagarbą kalbai.

Darbas su studentais, įsigilinimas į jų specialybės kalbą A. Kaulakienę paskatino ne tik rašyti mokslinius straipsnius apie studentų kalbą, apie specialybės kalbos kultūros dėstymo aukštesiose mokyklose būtinybę, bet ir rengti mokomuosius leidinius. Dirbdama Kauno technologijos universitete kartu su kolegėmis Leonora Domininka Barzdžiukiene ir V. Celiešiene išleido mokomąją knygą *Baigiamasis studijų darbas: kalbininkų patarimai: teorija ir tvarkyba* (1992, 2005), o Vilniaus Gedimino technikos universitete kartu su kolegėmis Angelika Petrėtiene, Lina Rutkiene ir Regina Žukiene išleido mokomąją knygą *Kalbininkų patarimai studentams: teorija ir praktika* (2007, 2008, 2010). Būtina paminėti, kad perleistos knygos papildytos aktualia medžiaga – terminologė nuolat domėjosi specialybės kalbos aktualijomis ir tai daryti skatino kitus: tiek dėstytojus, tiek studentus. Vadovaudama Vilniaus Gedimino technikos universiteto Lietuvių kalbos katedrai, A. Kaulakienė buvo ir jaunesniųjų kolegių Mokytoja, tapo neoficialia Katedros darbuotojų straipsnių redaktore – jautė atsakomybę ir už kitų darbo kokybę. Mokslininkė į kitų autorių tekstus žiūrėjo itin pagarbiai ir atsakingai: taisė preciziškai, tikrindavo net citatas, tačiau taisė tik tai, kas būtina, neprimedavo savo nuomonės.

2009 m. terminologė išleido svarbiausią savo darbą – monografiją *Lietu-*

vių fizikos terminijos raida. Ši knyga parašyta remiantis daugybę metų trukusiais fizikos terminijos tyrimais ir straipsniais, publikuotais lietuvių kalbotyros mokslo leidiniuose. Monografijoje nagrinėjami terminai, surinkti iš ilgą – 160 metų – laikotarpį apimančių šaltinių – nuo pirmųjų populiari-namųjų fizikos straipsnių, išspausdintų laikraščiuose *Keleivis* (1849–1880) ir *Aušra* (1883–1886), iki naujausių norminamųjų terminografinių fizikos leidinių. Knygoje atsiskleidžia ir autorės, kaip žodynininkės, patirtis: viena sudedamųjų leidinio dalių – fizikos terminų raidos žodynas. Šiame žodyne matoma termino „vartosenos pradžia, sąvokos įvardijimo raida, dabartinėje vartosenoje įsigalėjęs terminas, tad žodyne pateikta be galo vertinga fizikos terminijos medžiaga, kuria remiantis galima atlikti dar ne vieną mokslinį tyrimą“, – teigia Albina Auksoriūtė (2009: 271). A. Kaulakienės monografija yra ypač vertingas lietuvių terminologijos leidinys, jame pateikti tyrimo rezultatai yra svarbus terminologinės informacijos šaltinis.

Plačios A. Kaulakienės mokslinės ir pedagoginės veiklos rezultatais naudojasi daugybė lietuvių technikos mokslų atstovų, vadovėlių, žodynų ir kitų mokslo leidinių autorių, vertėjų ir redaktorių, būsimų ir esamų kalbininkų. Kalbininkės darbai reikšmingi ne tik lietuvių terminologijos mokslui, bet ir apskritai lietuvių moksliniam diskursui. „Man patiko dirbti,“ – taip paprastai savo didelių darbų priežastį įvardija terminologė, terminografė, recenzentė ir pedagogė humanitarinių mokslų daktarė A. Kaulakienė. Semiamės iš jos ne tik terminologijos mokslo žinių, bet ir atsakomybės bei kuklumo.

LITERATŪRA

- Auksoriūtė Albina 2009: Angelė Kaulakienė. Lietuvių fizikos terminijos raida [recenzija]. – *Terminologija* 16, 268–272.
- Fledžinskienė Giedrė, Kaulakienė Angelė, Žalkauskas Valerijonas 2000: Kompiuterio spalvų terminai. – *Terminologija* 7, 9–17.
- Kaulakienė Angelė 1983: Dviratis, paspirtukas ir lipdukas. – *Lietuvos pionierius*, sausio 22.
- Kaulakienė Angelė 1984: Technikos specialistų kalbos negerovė. – *Vakarinės naujienos*, kovo 19.
- Kaulakienė Angelė, Valiukėnas Vytautas 1996: Kompiuterija ir jos pagrindiniai terminai. – *Terminologija* 3, 56–64.
- Vladarskienė Rasuolė 2015: Angelė Kaulakienė – terminologė ir pedagogė. – *Angelė Kaulakienė: bibliografinė rodyklė*, sud. O. Juršaitė, L. Rutkienė, Vilnius: Technika.
- Vladarskienė Rasuolė 2016: Kūrybingoji terminologė (Angelei Kaulakienei – 70 metų). – *Gimtoji kalba*, birželis, 19–21.

Gauta 2021-08-18

Lina Rutkienė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas lina.rutkiene@lki.lt